

Leren (in)zien – een blik op het eigen leerproces: Het toetsen van de mondelinge vaardigheden van analfabeten

Onderwijzen en toetsen van mondelinge vaardigheden NT2 van alfabetiseringscursisten is steeds opnieuw een thema dat veel discussie oproept. In deze bijdrage gaat Susanne Strube in op het feit dat ook de profieltoets alfabetisering niet voldoet voor de cursisten en beschrijft ze op welke wijze zij daaraan tegemoet probeert te komen door zelf een toets voor mondelinge vaardigheden te ontwikkelen.

SUSANNE STRUBE/MONDRIAAN STADSCOLLEGE, DEN HAAG

Toetsing van analfabeten is de laatste jaren steeds meer onder de aandacht gekomen, onder andere vanwege het feit dat de overheid bij de verplichte inburgering van nieuwkomers ook een verplichte toets wil. Dat is merkbaar aan de landelijke ontwikkeling van de leerstofafhankelijke toetsen die door het ICE (Instituut voor Interculturele Evaluatie) zijn ontwikkeld. Een deel van deze leerstofafhankelijke toetsen richt zich op spreken en luisteren, bijvoorbeeld de mondelinge onderdelen van de profieltoets Alfabetisering. Op het ROC waar ik werkzaam ben, het Mondriaancollege in Den Haag, zijn onze ervaringen met die toetsen over het algemeen zeer teleurstellend. Het gros van de leerders bereikt na een inburgeringstraject van 800 uur (bij ons dus al uitgebreid van de wettelijk verplichte 600 naar 800 uur) geen enkel niveau, m.a.w. ze zijn “op weg naar 1”. Dat is teleurstellend, vooral ook voor de leerders zelf. Alsof ze niets geleerd hebben. En dat is natuurlijk niet zo. Maar bovendien hebben docenten en cursisten weinig aan deze

uitslagen, omdat de toetsen niet gerelateerd zijn aan het gebruikte lesprogramma. Wat de leerders nu echt wel of niet geleerd hebben is niet te achterhalen. De docent kan met de resultaten op de ICE-toetsen weinig anders dan ze constateren. Voor de leerder zijn ze helemaal niet te begrijpen. Dat zou niet erg zijn wanneer een leerstofafhankelijke toets gebruikt wordt naast een leerstofafhankelijke toets, waaruit kan blijken wat een leerder wel en niet heeft opgestoken van de mondelinge lessen. Het onafhankelijke oordeel “geen niveau gehaald” gaat dan tenminste samen met een oordeel over wat voor welke cursisten effectief onderwijs is gebleken.

Een eigen leerstofafhankelijke toets

Het afgelopen cursusjaar heb ik getracht iets te doen aan deze problematiek door leerstofafhankelijke toetsen voor de mondelinge vaardigheden te ontwikkelen. Ik wilde toetsen maken die voor de docent en de leerder van nut zouden zijn: (1) voor de docent bij het nemen van een plaatsingsbesluit en (2) voor de leerder bij het begrijpen van dat besluit.

Dit laatste houdt in dat de leerder moet kunnen inzien hoe het met zijn leren is gesteld zodat hij daarmee bewust kan handelen: wat kan ik goed, wat zou beter kunnen en waaraan zou ik moeten werken?

De gemaakte leerstofafhankelijke toets is gericht op het lesprogramma voor de mondelinge vaardigheden ontwikkeld op de Mondriaan in Den Haag. Het lesprogramma maakt deel uit van het leertraject voor de mondelinge vaardigheden en is thematisch en cyclisch geordend. Dit betekent dat een onderwerp een of twee maal terugkeert in het traject. Op eerder verworven kennis van het onderwerp, inclusief de woordenschat, taalfuncties en grammatica wordt steeds verder gebouwd. De eindtermen zijn gericht op deelname in de maatschappij (sociale redzaamheid) en maatschappelijke participatie (werk). Dit traject, dat de naam *En nu* heeft meegekregen, zal in totaal zes modules bevatten. De eerste module, waarop de toets is gericht, is klaar. Het materiaal bestaat uit:

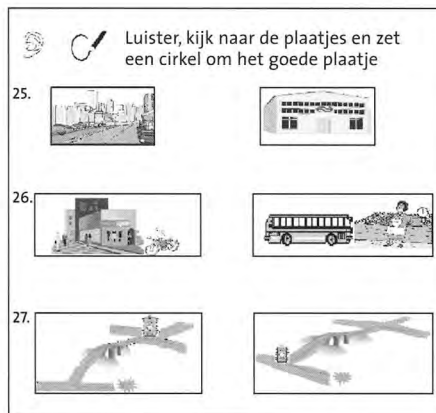
- docentenhandleiding
- cursistenoefenboeken
- cassettebanden.

Het programma bestaat uit vier thema's. Rond ieder thema is een lessenreeks van vijf lessen gebouwd [zie figuur 1]. In de docentenhandleiding staan de doelen waaraan gewerkt moet worden met de bijbehorende uitdrukkingen en woordenschat. Het programma is opgebouwd volgens de drie-slag (ofwel het VUT-model) en de stappen van Neuner. In de cursistenboeken staan de luister- en verwerkingsoefeningen. Het geheel is opgenomen op band. Met het materiaal kan klassikaal of zelfstandig, in bijvoorbeeld het open leercentrum, gewerkt worden afhankelijk van de kundigheid van de

leerders. Plaatjes vormen een belangrijk onderdeel van het materiaal. De cursisten leren goed te kijken en te luisteren: wat doet die man? Wat zegt hij dan? De stappen zijn klein en sterk gerelateerd aan de leefwereld van de cursist.

De luistertoets

De leerstofafhankelijke toets, die wij ontwikkeld hebben, bestaat uit twee delen: een luistertoets (receptief) en een spreektoets (productief). De luistertoets is gericht op het verstaan van taal. De leerder moet naar een woord, uitdrukking of tekst luisteren en vervolgens uit twee mogelijkheden het passende plaatje omcirkelen. De antwoorden zijn of goed of fout. De lay-out, symbolen, instructietaal en enkele plaatjes die gebruikt worden in het toetsboekje en op de scorebladen komen ook voor in het lesmateriaal. Hier speelt dus een element van herkenning. De toetsvorm ziet er bekend uit, alleen de inhoud is nieuw.

Figuur 2 Voorbeeld uit de luistertoets

Eigenschappen van de luistertoets zijn:

- De toets bestaat uit 30 multiple-choice vragen.
- De toets is individueel en zelfstandig te maken.
- Voor het maken van de toets is een cassette en toetsboekje nodig.

- Het maken duurt ongeveer 15 minuten.

De toetsinstructies en de vragen zijn geheel op de band opgenomen. De werkwijze komt overeen met het gebruikte oefenboek in de klas. Omdat de leerders in de klas weinig of geen ervaring hebben met het gebruiken van een cassetterecorder samen met het oefenboekje, is daarmee rekening gehouden bij het maken van de opnames. De pauzes tussen de vragen en bladzijden zijn voldoende lang om een plaatje te omcirkelen en een bladzijde om te slaan. De docent hoeft slechts de band in het apparaat te doen en te starten. De leerder hoeft geen verdere handelingen te verrichten (dat is zelfs niet toegestaan). Hij kan zich volledig concentreren op het luisteren en het beantwoorden van de vragen. Bij het afnemen van de toets in enkele groepen bleek dat ook: Omdat de leerders wisten wat er van hen verwacht werd, konden ze zelfstandig aan het werk gaan. Dit gaf zelfvertrouwen. De motivatie om de toets te maken was hoog. De sfeer was positief gespannen. Het scoreblad gaf duidelijk aan welke vragen goed of fout werden beantwoord - met groen voor goed en rood voor fout.

De spreektoets

De spreektoets is gericht op het zelfstandig gebruiken van het Nederlands als tweede taal. Er zijn verschillende manieren om spreken te toetsen. Eén manier is om te kijken hoe iemand talig een taak uitvoert. Zo'n toets wordt "performance assessment" genoemd.

Daarin wordt de taalvaardigheid bij het uitvoeren van de taak bekeken. De leerder wordt bij de beoordeling niet volgens een algemene norm gemeten, maar wordt beoordeeld in termen van zijn eigen leerproces: voert hij een taak talig beter uit dan een vorige keer? Doordat

Thema A: Kennismaking

- Les 1: Hoe gaat het?
- Les 2: Wie ben ik?
- Les 3: Dit is mijn broer.
- Les 4: Ik ben ziek.
- Les 5: Mijn zoon is ziek.

Thema B: Sociale Contacten

- Les 1: Hallo, kom binnen!
- Les 2: Wat voor weer is het?
- Les 3: Wat 'n regen hè!
- Les 4: Twee cola en een tosti!
- Les 5: Zeg het maar!

Thema C: Vervoer

- Les 1: Ik ga lopend.
- Les 2: Is het ver?
- Les 3: Waar is het ziekenhuis?
- Les 4: Hoe kom ik daar?
- Les 5: Bij het derde kruispunt linksaf.

Thema D: Boodschappen

- Les 1: Kunt u 5 euro wisselen?
- Les 2: Heeft u broccoli?
- Les 3: Nee, dat was het.
- Les 4: 't Geeft niet.
- Les 5: Een kilo rundvlees graag.

Figuur 1 Inhoud module 1

LUISTERTOETS		
	☹	☺
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		
13		
14		
15		
16		
17		
18		
19		
20		
21		
22		
23		
24		
25		
26		
27		
28		
29		
30		
Toets score	9	21

Figuur 3 Scoreblad luistertoets

zo'n toets gericht is op het proces zou hij meerdere malen ingezet kunnen worden. Een verbetering laat zien dat de leerder vooruit gaat in zijn leren. Het wordt een zichtbaar teken dat zijn inspanningen resultaat hebben opgeleverd. Bij performance assessment gaat het om reële en functionele taken die een goede weerslag vormen van het leerprogramma. Het gaat daarbij om het taalgedrag van de leerder tijdens het uitvoeren van de taak en de mate waarin de leerder erin slaagt de interactie mee vorm te geven of de richting daarvan te bepalen. De gemaakte spreektoets is gebaseerd op vier situaties die overeenkomen met de vier thema's van het lesprogramma:

- Kennismaken (over zichzelf praten en zijn lesrooster),
- Sociale contacten (koffie/thee conven-

ties en het sociaal praatje over het weer),

- Verkeer (de weg wijzen),
- Boodschappen (kopen op de markt en in een winkel).

Plaatjes illustreren deze thema's in het oefenboek en op het scoreblad. Om te zorgen dat iedere leerder gelijk wordt behandeld zijn de vragen en/of instructies van de toets vastgelegd.

Figuur 4 Voorbeeld uit de spreektoets

De spreektoets heeft de volgende kenmerken:

- De toets is taakgericht.
- De toets bestaat uit vier taaltaken.
- De toets wordt individueel met een toetsinstructeur afgenomen.
- Bij afname wordt gebruik gemaakt van attributen en simulatie.
- De afname duurt 15 minuten.

Hier volgt weer even een impressie van een afname.

Voor ieder thema was er een andere taak. De taak *Kennismaken* was in de vorm van een interview. Bij *Sociale Contacten* werd een bezoek nagebootst. *De Weg Wijzen* bij verkeer en vervoer werd uitgevoerd met gebruik van een maquette. Bij *Boodschappen* werd kopen op de markt en in een kleine winkel gesimuleerd. Iedere taak zou, gelet op het lesprogramma, bekend moeten zijn. Als dat niet het geval is, kunnen de resultaten een verkeerd beeld van de leerder geven. Het is dan immers niet duidelijk of zijn taalgebruik onvoldoende

is of dat hij de toetsvorm niet begrijpt.

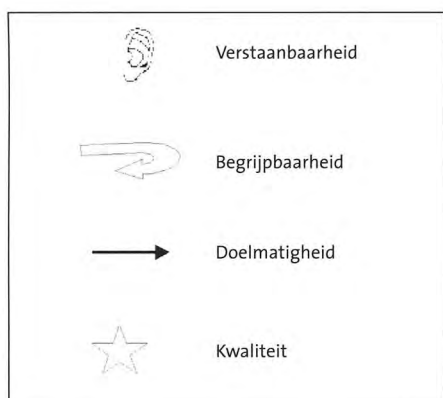
Dit bleek het geval bij het onderdeel *Vervoer*. Werken met een maquette was nieuw en de resultaten reflecteerden dat. Tijdens de nabespreking was de vorm duidelijk geworden en konden de leerders zich op de taal concentreren. Bij het uitvoeren van de taken werden de leerders beoordeeld op: (1) verstaanbaarheid (kon de *toets*er hem verstaan?) (2) begrijpelijkheid van de instructie (begreep de *leerder* de vraag of opdracht of moest er herhaald worden?) (3) doelmatigheid (was de talige reactie adequaat?) (4) kwaliteit (werden de voor de situatie juiste woorden, intonatie of grammatica toegepast?).

Ieder criterium werd weergegeven met een symbool op het scoreblad. De leerders konden voor elk onderdeel 0, 1 of 2 punten scoren. Deze beoordeling werd vastgelegd op een scoreblad dat voor de leerder ook toegankelijk is. Ieder score werd in een kleur weergegeven: rood voor 0 (minder dan 40% acceptabel), geel voor 1 (ruim de helft acceptabel) en groen voor 2 (meer dan 70% acceptabel).

In zo'n beoordeling schuilt altijd een element van subjectiviteit. Het is niet louter een kwestie van goed of fout, maar ook van interpretatie. De ene docent vindt een leerder makkelijker te begrijpen of zijn reactie doelmatiger dan de ander. Het is belangrijk dat de criteria zo duidelijk mogelijk zijn zodat de beoordeling zo eerlijk mogelijk geschiedt. In figuur 5 en 6 staan voorbeelden.

De toets werd de dag na de afname, toen hij nog vers in het geheugen zat, klassikaal besproken. Met het scoreblad in de hand werd er weer geluisterd naar de band en iedere taak van de spreektoets werd weer uitgevoerd. Om de leerders meer inzicht in de beoordelingen te geven (en ze dus te leren op hun eigen

Figuur 5 Symbolen criteria spreektoets

leerproces te reflecteren) werden vragen gesteld als: Wat moet je doen/zeggen? Waarom is deze reactie beter dan die? Tijdens deze nabespreking vergeleken de leerders enthousiast hun resultaten met elkaar: hoeveel groen heb jij, waar-

om heb ik hier rood? Een duidelijk teken van betrokkenheid van de leerders bij hun eigen leerproces. Deze toets was een afsluiting van de tweede lesperiode. Voor de daarop volgende perioden waren er overigens nog geen toetsen. De leerders die de toets na de tweede periode hadden gemaakt, toonden zich duidelijk teleurgesteld.

Onze ervaring heeft geleerd dat deze toets voor de leerders een belangrijk onderdeel van het leertraject kan vormen. Voor de docent vormt hij een extra ondersteuning bij het nemen van een plaatsingsbesluit, maar ook bij het evalueren van het lesprogramma: waaraan zou meer aandacht besteed moeten worden in het algemeen en voor bepaalde

leerders? De resultaten van een paar leerders bleken minder goed te zijn dan de docenten dachten en voor anderen was het juist het omgekeerde het geval. Dat is dus iets waarop gelet zou moeten worden tijdens het lesgeven. Te vaak worden leerders op sociaal-emotionele aspecten beoordeeld, zoals aanwezigheid, motivatie en samenwerking zoals de docent die ervaart tijdens het lesgeven. Een toets kan dan soms een ander beeld te zien geven. Buiten het directe leerprogramma kan zo'n toets ook een breder doel hebben. Doordat zo'n toets het leerproces voor de cursist inzichtelijker maakt, kan die heel goed dienen als onderdeel van een portfolio. Met zo'n persoonlijk dossier kan de cursist laten zien welke kennis en vaardigheden hij heeft opgebouwd. Een toets die voor de cursist inzichtelijk is, met andere woorden die hij begrijpt, zou daar goed in passen. Daarmee kan hij laten zien hoe het is gegaan met zijn leerproces op het gebied van de mondelinge vaardigheden. Maar dan moet er wel een reeks van toetsen zijn die het leerproces in kaart brengen. De eerste stap daartoe is gemaakt ... en nu nog de rest!

Literatuur:

- Bolhuis, S. (2001). *Leren en veranderen bij volwassenen: een nieuwe benadering*. Bussum: Coutinho.
- McNamara, T. (2000) *Language Testing*. Oxford: Oxford University Press.
- Strube, S. (2002). *Taakgerichte toetsing: een zoektocht naar assessment van de mondelinge vaardigheden van volwassen analfabete NT2 leerders*.

SPREEKTOETS												
criteria												
score	0	1	2	0	1	2	0	1	2	0	1	2
taak												
1												
2												
3												
4												
toets												
score												

Figuur 6 Scoreblad spreektoets